

УДК 378.026

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Волкова Л. В.

У статті доведено важливість формування іншомовної комунікативної компетенції у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців, розглядаються умови ефективної реалізації комунікативного підходу у процесі вивчення іноземної мови. У статті висвітлюються проблеми, пов'язані із різними методами та прийомами реалізації комунікативно орієнтованого навчання. Особливого значення набуває комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов, який базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Розглядаються основні принципи його реалізації як комунікативного методу навчання мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, професійна підготовка, комунікативний підхід, вивчення іноземної мови.

В статье доказана важность формирования иноязычной коммуникативной компетенции в контексте профессиональной подготовки, рассматриваются условия эффективной реализации коммуникативного подхода в процессе изучения иностранного языка. В статье освещаются проблемы, связанные с различными методами и приемами реализации коммуникативно-ориентированного обучения. Особое значение приобретает коммуникативно-деятельностный подход к изучению иностранных языков, основанный на том, что процесс обучения является моделью коммуникации. Рассматриваются основные принципы его реализации как коммуникативного метода обучения речевой деятельности.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, профессиональная подготовка, коммуникативный подход, изучение иностранного языка.

The importance of forming foreign language communicative competence in the context of professional training has been ascertained for efficient usage in learning process of foreign language. The efficiency of communicative aspect in the educational process of higher education is proved, as it provides an opportunity to form professional skills of future professionals, involving them in intensive cognitive, intellectual and creative activity. Communicative activity is considered as a process of solving a number of professional tasks by students. This activity is aimed at achieving a common goal – training, education and personal development of a student. The aim of the communicative activity is the formation of foreign language communicative competence using of the theoretical material in solving professional problems. The importance of understanding the main structural elements of communicative activity have been ascertained for its efficient usage in learning process of foreign language. The article highlights the problems associated with different methods and techniques of communicative-based learning. The communicative activity approach of learning foreign languages is particular important. It is based on the fact that learning is a model of communication. The basic principles of its implementation as a communicative teaching method of speaking are analyzed. It should be noted that communicative and active approach to learning foreign languages is one of the most significant and effective. Through communicative methods, lessons can be more interesting and various. This means that students will have interest in further understanding and learning. Communicative nature of communication is that learning is a model of the communication process. Communicative orientation of learning process is a prerequisite of success in practical learning of a foreign language. Communicative activity approach is based on the fact that learning is a model of communication. The communicative method of teaching activities is based on the main principles which are analyzed below.

Key words: foreign language communicative competence, professional training, communicative method, learning process of foreign language.

Постановка проблеми. Потреба удосконалення та реформування системи освіти відповідно до міжнародних стандартів є актуальною для входження України до світового співтовариства. Інтенсифікація міжнародних зв'язків України стала поштовхом до підготовки кваліфікованих фахівців, здатних спілкуватися іноземною мовою зі своїми партнерами. Це знаходить своє підтвердження в освітньо-професійних програмах і потребує нових форм і підходів у методиці викладання іноземних мов. Нові завдання передбачають зміни у вимогах до рівня володіння мовою, визначення нових підходів до відбору змісту й організації матеріалу.

Зміст курсу вивчення іноземних мов визначається комунікативними цілями та завданнями, спрямуванням навчання на розвиток комунікативної культури та соціокультурної освіченості, що дозволяє студентам бути рівними партнерами міжкультурного спілкування іноземною мовою у побутовій, культурній і навчально-професійній галузях.

Мета статті. Вважаємо, що у контексті вивчення комунікативного навчання іноземних мов подальшого дослідження потребує висвітлення проблем, пов'язаних із різними методами та прийомами реалізації комунікативно орієнтованого навчання, виявлення їх причин та способів розв'язання.

На сьогодні кінцевою метою навчання іноземних мов є формування іншомовної комунікативної компетентності, коли студент готовий використовувати іноземну мову як засіб мовленнєво-розумової діяльності. Таке навчання передбачає набуття умінь вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі й умінь адекватно реагувати у різних ситуаціях. Для того щоб навчитися спілкування іноземною мовою, слід створити реальні життєві ситуації (те, що називається автентичністю спілкування), які будуть стимулювати вивчення матеріалу та виробляти адекватну поведінку. Готувати студентів до участі у процесі іншомовного спілкування потрібно в умовах іншомовного спілкування, створеного в аудиторії. Це й визначає сутність комунікативного спілкування, яка полягає в тому, що процес навчання є моделлю процесу спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи процес навчання та підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти, дослідники прийшли до висновку, що формуванню навичок й умінь іншомовного професійного мовлення приділяється недостатня увага. Необхідність розв'язання завдань оптимізації процесу підготовки фахівців зі знаннями іноземної мови стимулює науковий пошук шляхів вирішення цієї проблеми. На основі досліджень вчених (І. О. Зимня, Ю. І. Пасов, Н. Ф. Бориско, І. В. Єрьоміна, А. А. Ємельянова, Л. Б. Котлярова, Н. Д. Соловйова, G. Brown та ін.) було розроблено загальну стратегію навчання іноземних мов у ВНЗ, яка передбачає формування у майбутніх фахівців професійної комунікативної компетенції. Професійна комунікативна компетенція визначається як готовність та здібність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні [9, с. 190].

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до підготовки кваліфікованого фахівця перш за все передбачають бути учасником міжкультурної комунікації та мати необхідні комунікативні спроможності в сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, навички практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, що обумовлена професійними потребами; та бути спроможним оволодіти новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела. Все це підвищує попит на кваліфікованих випускників (фахівців), які вільно володіють іноземною мовою, зокрема мовою міжнародного спілкування, та обумовлює потребу вивчення курсу "Іноземна мова".

Останнім часом у практиці викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах відзначається посилення тенденції до використання різних підходів до навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування. Підхід визначається як комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур та механізмів у пізнанні або практиці, який характеризується конкуруючими між собою стратегіями і програмами. Розрізняють біхевіористський, інноваційний, інтуїтивно-свідомий, свідомий, індивідуальний, тематичний, діяльнісний, прагматичний, комунікативний та когнітивний підходи [2, с. 38].

Комунікативно-діяльнісний підхід визначився в результаті осмислення наукових досягнень в галузі лінгвістики, зокрема комунікативної лінгвістики, психології та

теорії діяльності, що знайшло відображення у працях з психології та методики навчання іноземних мов (О. О. Леонтьєв, І. О. Зимня, Ю. І. Пасов, С. Ф. Шатілов, Г. В. Рогова та ін.). Комунікативно-діяльнісний підхід є досить ефективним, тому він потребує подальшого вивчення та розвитку.

Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Комунікативний метод навчання мовленнєвої діяльності спирається на п'ять принципів:

- 1) принцип мовленнєво-розумової діяльності;
- 2) принцип індивідуалізації при керівній ролі особистісного аспекту;
- 3) принцип функціональності;
- 4) принцип ситуативності;
- 5) принцип новизни.

Комунікативна спрямованість навчання – передумова успіху в практичному оволодінні студентами іноземною мовою. Як показує практика, цьому значною мірою сприяє атмосфера колективного спілкування, організованого на основі комунікативних ситуацій. Ситуації стимулюють студентів до комунікативно-мотивованого виконання мовленнєвих дій, а спілкування в таких ситуаціях дає студентам змогу свідомо засвоїти іншомовний матеріал. Велике значення має діалогічне та монологічне мовлення. У цьому процесі можуть бути задіяні декілька учасників. З позицій комунікативно-діялісного підходу процес навчання іноземної мови відбувається адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто процес навчання є моделлю процесу мовленнєвої комунікації. Максимальне зближення процесів навчання і реального спілкування за такими найважливішими параметрами, як комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка викладача та студентів, а також предметність процесу спілкування забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій, які віддзеркалюють інтереси та потреби студентів. Потрібне спілкування – емоційно забарвлене, пронизане переживаннями, професійно забарвлене, що приносить радість, зацікавленість і створює передумови успіху як у навчанні, так і в повсякденному житті.

Сутність комунікативного підходу до навчання іноземних мов полягає у тому, що сам процес оволодіння мовою має бути своєрідною моделлю процесу спілкування. У цьому разі комунікативність розглядається не як методичний принцип, а як принцип методологічний, що підпорядковує собі всі сторони навчання: співвіднесення знань з уміннями і навичками, відбір прийомів навчання, зміст загальноосвітніх і виховних завдань, а також обсяг і характер зв'язків з іншими навчальними предметами.

Головне ж у комунікативному навчанні – це спрямованість навчального процесу на розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування у різноманітних життєвих ситуаціях залежно від мети спілкування, тобто на формування комунікативної компетенції певного рівня. А відтак вся організація навчальної діяльності має певним чином відтворювати собою процес моделювання принципово важливих параметрів спілкування, таких як: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єктів спілкування, стосунки та взаємодія мовленнєвих партнерів; ситуація як форма функціонування спілкування, змістова основа процесу спілкування; система мовленнєвих засобів, які забезпечують комунікативну діяльність, функціональний характер засвоєння та використання мовленнєвих засобів, евристичність. Зазвичай, такий підхід до навчання іноземної мови називається комунікативно-діялісним. Він, за словами О. О. Леонтьєва, зорієнтований на співрозмовника, оскільки комунікативність – це, зрештою, оптимальний вплив на співрозмовника.

Відповідно до комунікативно-діялісного підходу спілкування виступає метою, способом і засобом навчання іноземної мови. Цей підхід має глибоку психолінгвістичну обумовленість: ґрунтується на взаємозв'язку мови і мовленнєвої діяльності, психології породження та розуміння висловлювань і концентрується на мові як системі та мовленні як діяльності з актуалізації можливостей, що мова надає її носіям. Ще Ф. де Соссюром мова розглядалась як знакова система, яка виникає й використовується заради спілкування та у ситуаціях спілкування, є його основним засобом, тобто виконує комунікативну функцію, окрім того, вона є засобом передачі інформації від мовця до слухача. А відтак мова пов'язана з потребами та умовами

комунікації людини, складає найважливіший аспект її соціальної поведінки, займає певне місце у комунікативно-пізнавальній діяльності.

Процес спілкування – це комунікація в усній чи письмовій формі, когнітивна сутність якої полягає в обміні інформацією, її зберіганні та оцінюванні. Комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо "майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід" [7, с. 28].

Комунікативність передбачає мовленнєву спрямованість навчального процесу, стимулювання мовленнєво-розумової активності, забезпечення індивідуальності навчання, урахування функціональності мови, створення ситуативності навчання, дотримання правил новизни організації навчального процесу. Параметри комунікативного спілкування реалізуються у комунікативній поведінці вчителя, активній поведінці учня, у предметах обговорення, використанні мовленнєвих засобів.

Комунікативно орієнтоване навчання можливе лише за умов діяльнісного підходу. Комунікативне навчання носить діяльнісний характер, оскільки мовленнєве спілкування відбувається через мовленнєву діяльність. До принципів положень, що розкривають цей принцип, слід віднести такі:

- діяльнісна сутність комунікативного навчання іноземної мови відбувається через діяльнісні завдання (activities), які реалізуються за допомогою методичних прийомів (teaching) та створюють вправи (exercises);

- діяльнісні завдання реалізуються на основі ігрового, імітаційного та вільного спілкування; можна виділити завдання таких типів: комунікативні ігри (communicative games), комунікативні імітації (communicative imitations), вільне спілкування (socialization);

- діяльнісна сутність комунікативно орієнтованого навчання реалізується у положенні "тут і тепер", яке здійснюється на занятті: створюються умови для мовленнєво-розумової творчості студентів; процес іншомовного мовленнєвого мислення здійснюється безпосередньо у момент розвитку мовленнєвої ситуації; іншомовне спілкування є спонтанним досвідом;

- велике значення має методична організація прийому навчання; на сьогоднішній день широкого застосування набуває трифазова форма виконання комунікативно орієнтованих завдань, яка полягає у тому, що практично будь-яке завдання може виконуватися у 3 етапи: підготовчий (pre-activity), виконавчий (while-activity) та підсумковий (post-activity);

- діяльнісна сутність комунікативно орієнтованого навчання іноземних мов реалізується в умовах гуманістичного підходу до навчання: студенти отримують можливість вільного вираження власних думок і почуттів, самовираження особистості стає важливішим за демонстрацію мовних знань, учасники спілкування почувають себе у безпеці від критики та покарання за помилки, навчальною нормою вважаються окремі порушення мовних правил і випадкові помилки.

Комунікативне навчання іноземних мов означає набуття комунікативної компетенції, яка формується у всіх видах мовленнєвої діяльності – говорінні, читанні, аудіюванні та письмі.

Комунікативно орієнтоване навчання іноземних мов можливе в умовах автентичного процесу соціалізації студентів. При цьому термін "автентичний" передбачає не лише використання на занятті "взятого з життя" навчального матеріалу, а й створення методично доцільних умов природного навчального спілкування. Ключові положення, які розкривають сутність цього принципу, такі:

- використання завдань мовленнєвої взаємодії (interactive activities), які побудовані таким чином, що їх неможливо виконати без партнера;

- використання завдань, що передбачають "інформаційну нерівність" (information gap);

- автентичне навчання передбачає застосування мовленнєво-розумових завдань, які можуть ґрунтуватися на: послідовності дій, критичному мисленні, здогадці, знаходженні схожостей і розбіжностей, виключенні зайвого тощо;

- використання організованого рольового спілкування, яке реалізується у рольовій грі, що часто включає елементи соціального тренінгу, тобто вправлення у спілкуванні;

- автентичне комунікативно орієнтоване навчання іноземних мов відбувається із застосуванням спонтанного спілкування, коли навчальна ситуація переходить у природну.

Варто зазначити, що наразі комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов є одним із найбільш значущих та ефективних. Завдяки комунікативним методам заняття стають цікавішими та різноманітнішими. Це означає, що у студентів пробуджується інтерес до подальшого пізнання та вивчення мови.

На сьогоднішній день не можна стверджувати, що всі закономірності, що дозволяють ефективно навчати мовленнєвої діяльності, пізнання, сформовані. Але можна констатувати, що основою методичного змісту сучасних занять з іноземної мови повинна бути комунікативність.

Можна зробити **висновок**, що приєднання України до Болонського процесу зумовило радикальні зміни в навчальному процесі вищих навчальних закладів та висунуло складні завдання щодо покращення якості знань майбутніх фахівців з іноземної мови. Проблема навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою є важливим компонентом навчальної діяльності, який стимулює формування навичок та умінь іншомовної професійно орієнтованої комунікації. Передбачається вільне володіння студентами іноземною мовою та здатність формувати ними нові знання на основі існуючих знань та різних когнітивних процесів. Саме сучасні вимоги до вищої освіти обґрунтовують використання комунікативно-діялісного підходу до викладання іноземних мов. Особливе місце в процесі навчання студентів займає мотивація, яка сприяє підвищенню ефективності та результативності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Література

1. Коростелев В. С. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре / В. С. Коростелев, Е. И. Пассов, В. П. Кузовлев // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 2. – С. 43–44.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. – Вид. 2-ге, випр. і перероб. / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
4. Олифер В. Новые технологии в обучении / В. Олифер, Н. Олифер. – СПб., 2000. – 187 с.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи / Е. И. Пассов. – М., 2001. – 212 с.
6. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе / Е. И. Пассов, В. Б. Царькова. – М., 1993. – 94 с.
7. Степанова І. С. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов у технічних вишах : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції "Гуманізм та освіта" [Електронний ресурс] / І. С. Степанова. – 2008. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/stepanova.php>. – Назва з екрана.
8. Стойко С. В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов / С. В. Стойко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів : ЧДПУ, 2011. – Вип. 85 (Серія "Педагогічні науки"). – С. 220–223.
9. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Н. А. Сура // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.
10. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 13.00.04 / Сура Н. А. – Луганськ, 2005. – 20 с.